

Anarchia i próby reform w czasach Augusta III

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film edukacyjny](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Stanisław Konarski, *O skutecznym rad sposobie [1763–1764]*, red. Henryk Olszewski, Kraków 1989, s. 65.
- Źródło: Stanisław Poniąkowski, *List ziemianina do pewnego przyjaciela z innego województwa*, 1744 r., dostępny w internecie: polona.pl.
- Źródło: *Pamiętnik Michała Adama Śliżnia (1691–1752)*, [w:] Dymitr Wyćko, *Silva rerum z XVIII wieku z pamiętnikiem Michała Adama Śliżnia (1691–1752) ze zbiorów Biblioteki Narodowej Białorusi w Mińsku*, „Zapiski Historyczne”, 75, nr 3, 2010, s. 106–109.
- Źródło: Antoni Potocki, *Wojewoda bełski, do panów utriusque status*, Lwów 5 sierpnia 1744, [w:] Mieczysław Skibiński, *Europa a Polska w dobie wojny o sukcesję austriacką w latach*

1740–1745. *Dokumenty*, t. 2, s. 176–181.

Anarchia i próby reform w czasach Augusta III

Polska szlachta w mundurach wojewódzkich w XVIII w.
Źródło: autor nieznany, Wikimedia Commons, domena publiczna.

„Co jest i jak poznać anarchią i skąd pochodzi? [...] Anarchia, to jest stan bez rady i rządu, powoli opanowywała wszystko, a przez anarchią następuje pewny upadek wolności” – pisał Stanisław Konarski w swoim słynnym dziele *O skutecznym rad sposobie* (1761). Był on jedną z pierwszych osób, które publicznie głosiły potrzebę zniesienia *liberum veto* i usprawnienia pracy sejmów. Konarski obserwował ich swoisty paraliż w czasie całego panowania Augusta III (1733–1763), kiedy zaledwie jeden sejm zakończył się uchwaleniem ustaw.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

- Wskażesz różnice między koterią arystokratyczną a współczesną partią polityczną.
- Przeanalizujesz, dlaczego czasem nawet ludzie o podobnych poglądach rywalizują ze sobą, zamiast współpracować.
- Wytlumaczysz znaczenie powiedzenia „Za króla Sasa jedz, pij, popuszczaj pasa”.

Polska scena polityczna

W czasach panowania Augusta III (1733–1763) działały trzy stronnictwa polityczne. Rodzina Potockich początkowo sprzeciwiała się saskim rządóm w Rzeczypospolitej i działała w opozycji do dworu, szukając porozumienia z dyplomacją francuską i pruską. Członkowie utworzonego przez nią ugrupowania nazywali się republikantami lub patriotami. Bliskie im były sarmackie wartości i choć w większości sprzeciwiali się zaprowadzeniu zmian ustrojowych, to popierali aukcję wojska, czyli jego powiększenie, oraz rozwój miast. Drugim ważnym stronnictwem była Familia, kierowana przez rodzinę Czartoryskich i spokrewnionych z nią Poniatowskich. Obóz ten dążył do reformy państwa, wzorowanej na rozwiązaniach stosowanych w Wielkiej Brytanii, Holandii i Wenecji. Proponował powiększenie armii, poprawienie pozycji mieszczaństwa oraz ograniczenie stosowania *liberum veto*. W przeciwieństwie do republikantów Czartoryscy i ich zwolennicy wsparcia szukali w Rosji, za największego wroga Rzeczypospolitej uważając Prusy. W latach 50. XVIII w. na polskiej scenie politycznej pojawiła się tzw. kamaryla Jerzego Augusta Mniszcha, który w 1750 r. poślubił Amelię, córkę pierwszego ministra Augusta III, Henryka Brühla. W odróżnieniu od Potockich i Familii grupa ta opierała swoją działalność na ścisłej współpracy z królem i w mniejszym stopniu polegała na wsparciu ze strony obcych dworów.

Józef Potocki (1673–1751) był hetmanem wielkim koronnym i przywódcą republikantów. Które elementy wizerunku Potockiego wskazują na jego przywiązanie do kultury sarmackiej?

Paraliż sejmu

Jerzy August Mniszech (1715–1778) był marszałkiem nadwornym koronnym i stał na czele koterii dworskiej, tzw. kamaryli Jerzego Augusta Mniszcha, która pojawiła się na polskiej scenie politycznej na początku lat 50. XVIII w. Na lewej piersi marszałka widnieje gwiazda Orderu Orła Białego, którym został odznaczony w 1735 r.

Źródło: autor nieznany, przed 1778, fot. Maciej Szczepańczyk, Wikimedia Commons, licencja: CC BY 3.0.

W latach 40. i 50. XVIII w. w Europie doszło do dwóch ważnych i długoletnich konfliktów: wojny o sukcesję austriacką (1740–1748) oraz wojny siedmioletniej (1756–1763). Rzeczpospolita nie wzięła w nich udziału, jednak wydarzenia te miały na nią wpływ ze względu na zaangażowanie Saksonii. Co więcej, wojska rosyjskie przemieszczały się na zachód Europy przez tereny państwa polsko-litewskiego. Oba liczące się wówczas stronnictwa, Potockich i Czartoryskich, popierały aukcję wojska, która poprawiłaby bezpieczeństwo, jak również przyczyniłaby się do odbudowy pozycji Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej. Tymczasem każda partia próbowała doprowadzić do reformy na własny sposób. W 1743 r. dwór planował zwołanie sejmu nadzwyczajnego, jednak Familia obawiała się, że opozycja doprowadzi do **konfederacji** i przejmie inicjatywę w życiu publicznym, dlatego ostatecznie sejm się nie odbył. Kolejny sejm, zwołany do Grodna w 1744 r., także nie doszedł do skutku.

Problematyczną okazała się kwestia finansowania armii. Od 1717 r. szlachta z województw ruskich cieszyła się dużymi ulgami podatkowymi, ponieważ tereny te mocno ucierpiały w wyniku wojen w drugiej połowie XVII w. Zapaść gospodarcza minęła i w latach 40. XVIII w. region przechodził okres prosperity, jednak szlachta nie chciała ponosić kosztów utrzymania dodatkowych oddziałów. W czasie jednego z pierwszych posiedzeń wybuchł skandal wokół posłów pobierających pensje z kas obcych dworów, co ostatecznie doprowadziło do rozejścia się sejmu. Kolejny, w 1746 r., również zakończył się bez uchwalenia nowych praw. Opozycja, kierowana przez wojewodę bełskiego Antoniego Potockiego postawiła na **obstrukcję** – przeciągała obrady, poruszając kwestię finansowania armii aż do momentu ustawowego zakończenia obrad (sześć tygodni). Na sejmie roku 1748, tzw. sejmie *boni ordinis* (łac., dobrego porządku) posłowie dyskutowali na temat spraw ekonomiczno-skarbowych. Głównym celem obozu reform było ustanowienie komisji

ekonomicznej, której zadaniem byłoby zlustrowanie (prześwietlenie) wszystkich dochodów państwa. Również sejm z 1748 r. rozszedł się po upływie sześciu tygodni i także tym razem przyczynił się do tego Antoni Potocki, wspierany finansowo przez dyplomację francuską i pruską. Dodatkowo przeciwko reformom opowiedzieli się Rosja, której zależało na słabości Rzeczypospolitej, oraz hetmani, obawiający się kontroli wydatków na wojsko.

Louis de Silvestre, *Portret króla Augusta III w stroju polskim*, 1737 r. Władca ubrany jest w biały żupan i czerwony kontusz przepasany złotym pasem kontuszowym. U jego lewego boku wisi karabela, a w lewej dłoni król trzyma kołpak. Zwróć uwagę, że płaszcz koronacyjny leży na tronie, a insygnia koronacyjne – korona, jabłko i berło – leżą na stole.

Źródło: Pałac w Wilanowie, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przy okazji kolejnego sejmiku, w 1750 r., dwór i Familia podjęły kolejną próbę przeprowadzenia reform, ale jeden z posłów związanych z opozycją zerwał obrady i zgromadzenie nie doszło do skutku.

Kolejny niedoszły sejm, z 1752 r., utwierdził w przekonaniu króla i Czartoryskich, że jedynym skutecznym sposobem na przeprowadzenie reform byłoby skonfederowanie sejmiku (głosowania odbywałyby się większością głosów). Na takie rozwiązanie ostatecznie nie zdecydowało się jednak żadne ze stronnictw ani dwór, ponieważ groziło ono interwencją obcych wojsk. Stan anarchii pogłębiało zachowanie władcy, który jednocześnie faworyzował Familię, ale też starał się utrzymać poprawne stosunki z partią republikantów. W ten sposób dwór lawirował pomiędzy stronnictwami, przez co nie stworzył silnego ośrodka władzy, który pozwoliłby na sprawne funkcjonowanie państwa. W konsekwencji za panowania Augusta III doszedł do skutku jedynie [sejm pacyfikacyjny](#) z 1736 r., kończący trzyletnią wojnę domową, która wybuchła po śmierci jego ojca (wojna o sukcesję polską, 1733–1736).

Siła słowa pisanego

Chociaż w czasach panowania Augusta III sejmy w zasadzie ogarnął paraliż, towarzyszyły im ożywione dyskusje na temat stanu państwa i reform. Odbywały się one przy okazji sejmików i sejmów, ale też podczas spotkań prywatnych. Ludzie opowiadający się za zmianami coraz częściej byli związani ze środowiskiem intelektualnym i artystycznym Warszawy. Zwłaszcza po przeniesieniu tu dworu z Drezna (po tym, jak Fryderyk II zaatakował Saksonię w 1756 r., zapoczątkowując tym samym wojnę siedmioletnią) miasto nabrało charakteru stołecznego. Sukcesywnie rosła liczba mieszkańców utrzymujących się z pracy umysłowej i artystycznej (urzędnicy, artyści na dworze królewskim i rezydencjach magnackich, literaci, lekarze). W 1747 r. bracia Załuscy, biskupi katoliccy Józef i Andrzej Załuscy, założyli pierwszą otwartą dla publiczności bibliotekę – Bibliotekę Załuskich.

Zygmunt Vogel, Biblioteka Załuskich, widok z XVIII/XIX w. Biblioteka braci Załuskich należała w XVIII wieku do najzasobniejszych w Europie - zawierała 180 tys. książek drukowanych, 10 tys. manuskryptów, tysiące map, atlasów i sztychów, rzeźb, płócien i rycin. Księgozbiór zajmował aż 29 sal! W zbiorach znalazły się m.in. dzieła Jana Kochanowskiego, Stanisława Lubomirskiego, Stanisława Orzechowskiego, Macieja Sarbiewskiego, Aleksandra Fredry. Znajdowały się tu również gabinet fizyczny, obserwatorium astronomiczne i muzeum osobliwości. Korzystanie z biblioteki było bezpłatne, jednak, by wypożyczyć książkę trzeba było uiścić kaucję. Biblioteka była jednocześnie warsztatem prac naukowych i literackich. Z inicjatywy braci Załuskich, dzięki ich pomocy finansowej lub na podstawie księgozbioru opublikowano setki prac, głównie z historii piśmiennictwa, historii Polski, historii Kościoła, prawa, genealogii i heraldyki. Dlaczego dzięki istnieniu Biblioteki Załuskich rozwinęły się akurat te dziedziny nauki?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ważnym narzędziem działaczy politycznych, za pomocą którego oddziaływali na ówczesną opinię publiczną, był druk. Wysuwane przez autorów projekty były rozwinięciami propozycji publicystów wcześniejszych, żyjących w drugiej połowie XVII w. Rzeczpospolita

była monarchią mieszaną, w której rządy spoczywały na barkach magnaterii (senat) i szlachty (sejm), a król pełnił funkcję arbitra pomiędzy tymi grupami. Naród polityczny (szlachta) był zgodny co do niebezpieczeństwa, jakie niósł za sobą wzrost znaczenia monarchy w państwie. Strach przed rządami absolutnymi był wręcz stałym elementem w dyskusji, ponieważ szlachta obawiała się utraty swojej pozycji w życiu publicznym oraz związanych z nią przywilejów („złota wolność szlachecka”). Popularni autorzy nawoływali do odebrania władcy prawa do rozdawania w dzierżawę [królewuszczyzn](#) i ograniczenia jego prerogatyw do obsadzania urzędów. Według nich, korzystając z tych uprawnień, król mógł budować lojalne wobec niego stronnictwo i wzmacniać swoją pozycję. Tego zdania był m.in. Stanisław Leszczyński (albo osoba z jego otoczenia, ponieważ autorstwo tekstu budzi wątpliwości) w traktacie *Głos wolny wolność ubezpieczający* (1743). Osłabienie władzy króla łączył ze wzrostem znaczenia sejmu, który obradowałby stale i byłby wybierany na dwuletnie kadencje. Posłowie naradzaliby się w specjalnych komisjach, a *liberum veto* miałoby zastosowanie tylko do niektórych ustaw. Za stale obradującymi sejmami opowiadał się również Stanisław Konarski w swoim słynnym dziele *O skutecznym rad sposobie* (1761). Jako pierwszy promował zniesienie *liberum veto* i przyjęcie zasady głosowania większością głosów na sejmikach i w sejmie.

Nie tylko zmiany ustrojowe znajdowały się w centrum zainteresowań publicystów. Także reformy o charakterze społeczno-gospodarczym zajmowały wiele miejsca w ich pismach. Koncentrowali się oni na usprawnieniu działania administracji, polepszeniu oświaty oraz zwiększeniu potencjałów ekonomicznego i militarnego kraju. Przed sejmem 1744 r. Stanisław Poniatowski, ojciec ostatniego króla Polski, wydał *List ziemianina do sąsiada z innego województwa*, w którym przekonywał do aukcji wojska oraz reformy skarbowej i wprowadzenia zasad opartych na [merkantylizmie](#) w gospodarce – opodatkowania szlachty w wysokości 10 proc. od jej dochodów, wprowadzenia cła generalnego, zwiększenia opłat pobieranych od produktów importowanych oraz uporządkowania systemu podatkowego. Rywal polityczny Stanisława Poniatowskiego, wojewoda bełski Antoni Potocki, wydał w tym samym czasie *Odezwę do panów utriusque status*, w której zaproponował radykalne, jak

Stanisław Konarski (1700–1773) był członkiem zakonu pijarów i nauczycielem w warszawskim kolegium. Interesował się filozofią oświecenia – w czasie pobytu we Francji czytał m.in. pisma Johna Locke’a. W latach 30. XVIII w. pod nadzorem kancelarii koronnej, z inspiracji Józefa Andrzeja Załuskiego, Konarski rozpoczął wydawanie *Volumina legum*, czyli zbioru konstytucji (ustaw) sejmowych. Opracował pierwsze sześć tomów, zawierających prawa uchwalone przed 1736 r. W 1740 r. założył w Warszawie Collegium Nobilium, które

na owe czasy, rozwiązania. Na przykład chciał uznać mieszczan za czwarty stan sejmujący (obok króla, senatu i izby poselskiej).

Większość historyków uważa, że plany te były nierealne, a sam Potocki wsławił się niszczeniem wielu sejmów. Przykładowo na sejmie w 1744 r. wziął 4000 dukatów od posła francuskiego (współpracującego z Prusami) i zerwał obrady, chociaż w *Odezwie*

krytykował tego rodzaju praktyki. W połowie stulecia Stefan Garczyński wydał głośny utwór zatytułowany *Anatomia Rzeczypospolitej Polskiej, synom ojczyzny ku przestrodze i poprawie tego, co z kluby wypadło* (1751), w którym skrytykował panujące stosunki społeczne i upadek miast.

przygotowywało młodzież szlachecką do pełnienia urzędów i brania czynnego udziału w polityce w życiu dorosłym. Nowością w nauczaniu były tzw. sejmiki uczniowskie, w czasie których uczniowie dyskutowali na temat ustroju kraju, potępiając *liberum veto* i szukając argumentów na poparcie swoich tez. O pasji Konarskiego do nauki świadczą przedmioty, z którymi został ukazany na portrecie. Źródło: autor nieznany, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

sejm pacyfikacyjny

(z łac. *pacificatio* – wprowadzenie pokoju) sejm zwoływany, aby doprowadzić do pojednania po konflikcie wewnętrznym (wojnie domowej)

obstrukcja

(z łac. *obstructio* – zamknięcie) stawianie biernego oporu przy użyciu dozwolonych prawem metod; utrudnianie przebiegu jakiejś sprawy

konfederacja

(z łac. *confoederatio* – związek) zawiązywana przez szlachtę w wyjątkowych sytuacjach, takich jak bezkrólewie lub kryzys państwowy; mogła być zwołana przeciwko królowi, ale ten mógł do niej również przystąpić; w organach konfederacji, decyzje podejmowano większością głosów

królewszczyzna

dobra ziemskie należące do króla, od XVI w. dobra państwowe Rzeczypospolitej

merkantylizm

(z wł. *mercante* – kupiec) kierunek myśli ekonomicznej, którego reprezentanci uważali, że bogactwo kraju zależy od ilości nagromadzonego kruszcu; jego gromadzenie jest zależne od stosowania protekcjonizmu celnego, popierania rozwoju produkcji krajowej, rozwoju kolonializmu, oddziaływania na preferencje społeczeństwa dla zmniejszenia popytu na towary importowane.

Słowa kluczowe

August III, Wettinowie, anarchia, Stanisław Konarski, Stanisław Poniatowski, Antoni Potocki, bracia Załuscy, Familia, Potoccy, republikanci, patrioci, kamaryła Jerzego Augusta Mniszcha, Rzeczpospolita w XVIII w., rozbiory Polski, rozbiory Rzeczypospolitej, czasy saskie

Bibliografia

M. Czeppe, *Kamaryła Pana z Dukli. Kształtowanie się obozu politycznego Jerzego Augusta Mniszcha 1750–1763*, Warszawa 1998.

S. Konarski, *O skutecznym rad sposobie [1763–1764]*, red. H. Olszewski, Kraków 1989.

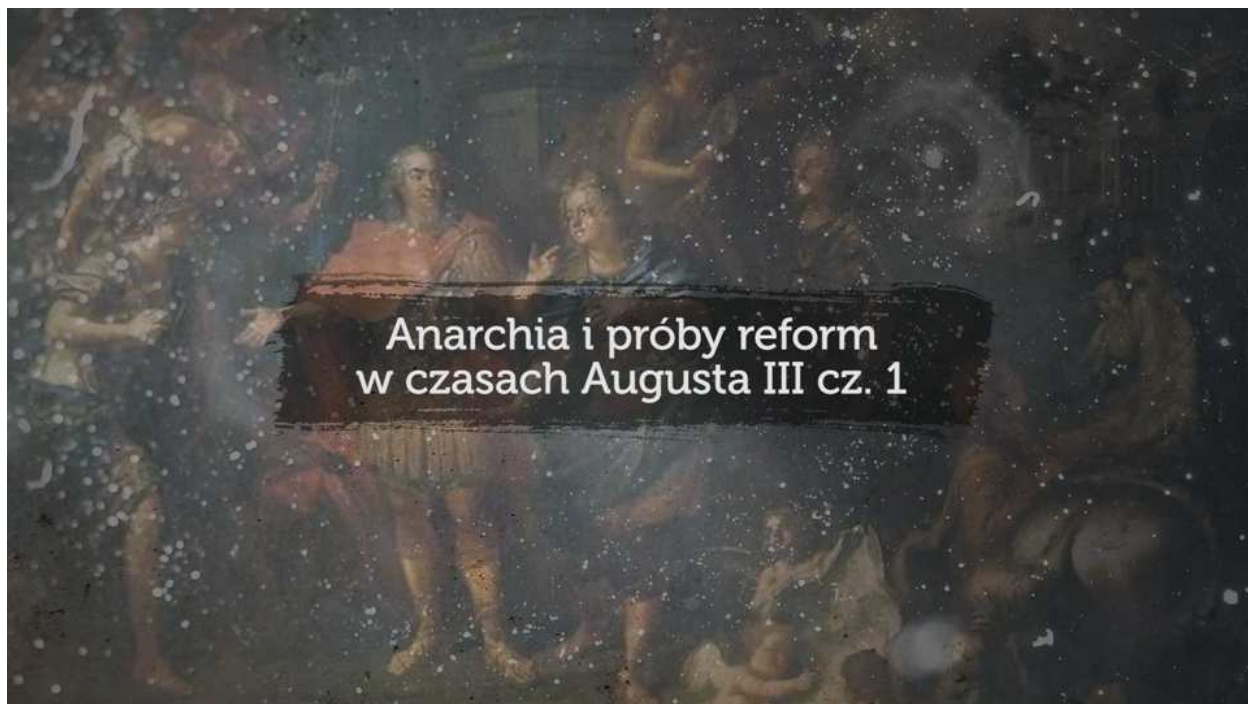
J. Staszewski, *August III Sas*, Wrocław 1989.

Z. Zielińska, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa 1983.

Film edukacyjny

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami i wykonaj dołączone do nich polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DaHn5wNaT>

Film opowiadający o anarchii i próbach reform w czasach Augusta Trzeciego.

Polecenie 2

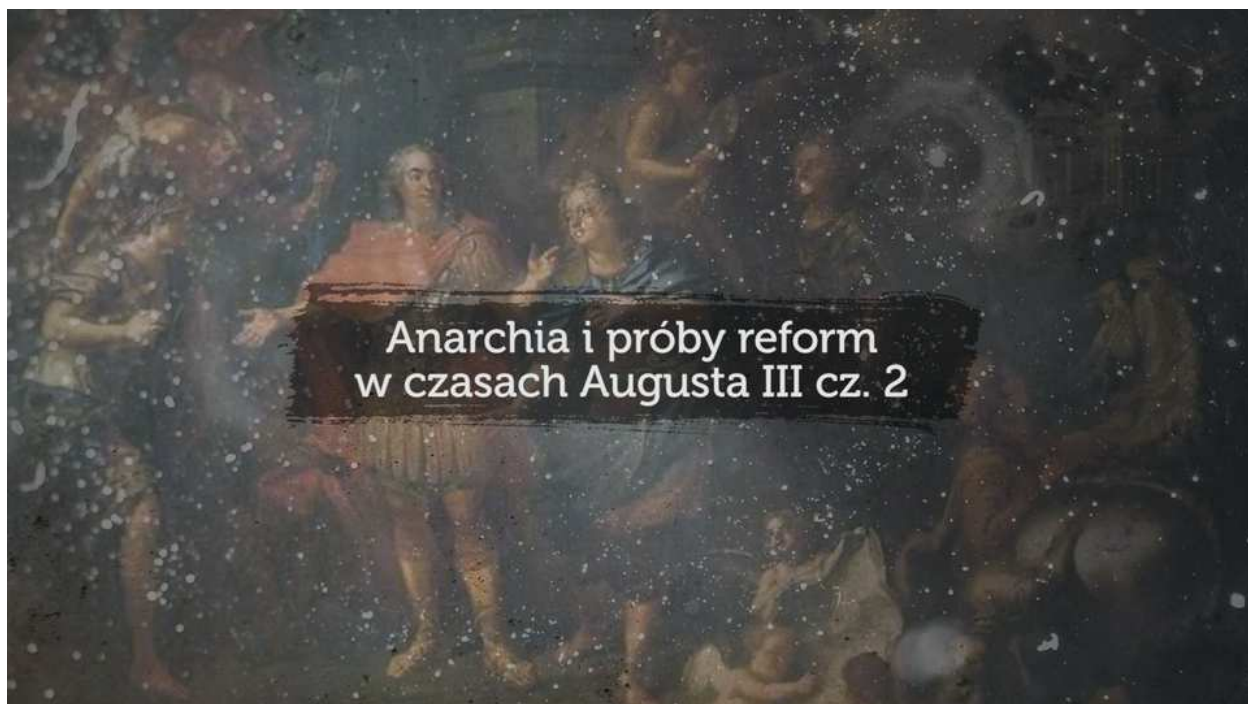
Przedstaw programy naprawy Rzeczypospolitej proponowane przez pisarzy politycznych i reformatorów działających w pierwszej połowie XVIII wieku. Wskaż postulaty, które są zbieżne.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Na podstawie filmu opisz, czym jest konserwatyzm szlachecki. Posłuż się przykładami.

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DaHn5wNaT>

Film opowiadający o anarchii i próbach reform w czasach Augusta Trzeciego.

Polecenie 4

Wyjaśnij, dlaczego jednym z najważniejszych postulatów wysuwanych przez reformatorów za panowania Augusta III była kwestia aukcji wojska.

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Wskaż czynnik, który przesądził o tym, że wszystkie próby reformy Rzeczypospolitej za panowania Augusta III zakończyły się niepowodzeniem. Uzasadnij swój wybór.

Tvoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Dopasuj autorów do tytułów ich dzieł.

Stanisław Konarski

Odezwa do panów utriusque status
(1744)

Stanisław Konarski

Głos wolny wolność ubezpieczający
(1743)

Stanisław Poniatowski

Volumina legum (6 tomów, 1732–1739)

Antoni Potocki

*List ziemianina do sąsiada z innego
województwa* (1744)

Stefan Garczyński

*Anatomia Rzeczypospolitej Polskiej,
synom ojczyzny ku przestrodze
i poprawie tego, co z kluby wypadło*
(1751)

Stanisław Leszczyński

O skutecznym rad sposobie (1761)

Połącz definicje w pary, a następnie odpowiedz na pytanie.

klub polityczny

Pierwsze tego typu ugrupowania zaczęły powstawać w I połowie XVIII wieku, jednak rozwinęły się na przełomie XVIII i XIX wieku w czasie rewolucji francuskiej; członków tej grupy łączyła ideologia, dążyli oni do realizacji konkretnego programu i określonych politycznych zamierzeń; grupa ta działała na forum parlamentarnym, zrzeszając osoby wcześniej ze sobą niepowiązane.

fakcja

Pierwsze ugrupowania tego typu zaczęły powstawać w drugiej połowie XIX wieku; cechami charakterystycznymi tej grupy są określony program wynikający z ideologii, uporządkowana struktura, czynny udział w życiu politycznym oraz bardzo duża liczba członków.

partia polityczna

Powstanie tej grupy było pierwszym etapem formowania się partii politycznych; to grupa osób wzajemnie się popierających, działających wspólnie w celu osiągnięcia własnych korzyści, często związana wspólnymi, ciasno pojmowanymi interesami; ugrupowanie oparte rodach arystokratycznych; w dobie Augusta III Wettina grupy te rywalizowały o władzę w Rzeczypospolitej.

koteria magnacka

Grupa nacisku organizująca się na krótki okres, aby osiągnąć konkretny cel, często skupiająca się przy lokalnych elitach władzy. Na jej czele stał lider i jego główni współpracownicy, którzy

niejednokrotnie układali się
z przywódcami innych ugrupowań

Wskaż co najmniej jedną różnicę między wczesnonowożytną partią polityczną a jej
współczesnym odpowiednikiem.

Zapoznaj się z tekstem, a następnie wykonaj polecenia.

“ *Pamiętnik Michała Adama Śliźnia (1691–1752)*

1733. In Septembris [we wrześniu] na elekcją znów byłem pierwszym posłem z powiatu słonimskiego. [...]

1735. Zostałem pułkownikiem petyhorskim znaku j.o. książęcia jm. Wiśniowieckiego, wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego WKsL. [...] I tegoż roku in Augusti [w sierpniu] będąc z tymże książęciem w Wilnie zostałem posłem z województwa smoleńskiego na sejm pacificationis [pacyfikacyjny] do Warszawy, ale sejm ten nie doszedł.

1736. Na sejm powtórny pacificationis zostałem znów posłem z powiatu słonimskiego, który sejm w Warszawie doszedł, i byłem na tymże sejmie deputatem do konstytucji z WKsL, jako jest i w konstytucji tegoż sejmu pacificationis. [...]

1738. Na sejm ordynaryjny warszawski znów zostałem posłem powiatu słonimskiego. [...] Ten sejm nie doszedł.

1740. Na sejm ordynaryjny [zwyczajny] warszawski znów zostałem posłem z województwa inflanckiego. I ten sejm nie doszedł.

1744. Na sejm ordynaryjny grodzieński zostałem posłem województwa inflanckiego i ten nie doszedł. [...]

1750. Na sejm ekstraordynaryjny warszawski syn mój starszy jm. pan Stefan Ślizień, podkomorzy słonimski, z Słonima został posłem, lecz ten sejm nie doszedł [...].

1752. Na sejm ordynaryjny [...] grodzieński znów zostałem z Słonima posłem i deputatem do konstytucji z prowincji WKsL naznaczony byłem. Ale i ten sejm przez pana Morskiego, posła sochaczewskiego, zerwany pod laską jw. J[m]. pana Massalskiego, starosty grodzieńskiego, hetmańskiego syna.

Notka biograficzna:

Michał Adam Ślizień (1691–1752) – podkoniuszy Wielkiego Księstwa Litewskiego, starosta krewski. Wywodził się ze średniozamożnej rodziny szlacheckiej z powiatu słonimskiego, właścicieli Dziewiątkowicz. Był synem Stefana Jana Śliźnia, podstarościego (od 1681 r.), pisarza ziemskiego oszmiańskiego (od 1683 r.), a ostatecznie referendarza Wielkiego Księstwa Litewskiego (od 1705 r.). Jego matką była Zofia Kociełówna (Kotłówna), siostra znanego przywódcy republikantów litewskich Michała Kazimierza Kociełła (Kotła). Michał Adam Ślizień również utrzymywał ścisłe związki z republikantami.

Źródło: *Pamiętnik Michała Adama Śliźnia (1691–1752)*, [w:] Dymitr Wyćko, *Silva rerum z XVIII wieku z pamiętnikiem Michała Adama Śliźnia (1691–1752) ze zbiorów Biblioteki Narodowej Białorusi w Mińsku*, „Zapiski Historyczne”, 75, nr 3, 2010, s. 106–109.

Uporządkuj informacje dotyczące źródła.

Typ źródła	Dymitr Wićko
Pochodzenie rękopisu	polski
Wersja drukowana	pamiętnik
Autor	„Zapiski Historyczne”, 75 (rocznik), 2010 (rok wydania), 3 (numer)
Miejsce przechowywania rękopisu	Biblioteka Narodowa Białorusi w Mińsku
Data powstania	archiwum rodzinne Śliźniów

Data powstania	w Dziewiątkowiczach
Opracowanie wersji drukowanej	między 1740 a 1752 r.
Język dokumentu	Michał Adam Ślizień

Zaznacz informacje, które można ustalić wyłącznie na podstawie źródła.

- ☐ Michał Adam Ślizień miał negatywny stosunek do dworu.
- ☐ Tylko jeden sejm spośród tych, na które posłował Michał Adam Ślizień, zakończył się uchwaleniem ustaw.
- ☐ Autor sympatyzował z partią Potockich.
- ☐ Sejmiki w Rzeczypospolitej odbywały się latem.
- ☐ W czasie, gdy w Rzeczypospolitej posłowie dyskutowali o reformie wojska, w Europie toczyła się wojna o sukcesję austriacką (1740–1748).
- ☐ Autor należał do szlachty litewskiej.
- ☐ Za panowania Augusta III tylko jeden sejm zakończył się uchwalaniem ustaw.

Zapoznaj się z fragmentem tekstu Stanisława Konarskiego i odpowiedz na pytania.

((Stanisław Konarski

O skutecznym rad sposobie [1763–1764]

Pytam Cię [...] któżkolwiek to czytać raczysz [...] czyli masz doprawdy za żadnej wątpliwości niepodległą rzecz tę, że nam sejmów koniecznie potrzeba? że bez sejmów stać wolność i rząd Polski żadną miarą nie może? że żadnym potrzebom i nieszczęściom publicznym bez sejmów nigdy radzić i zabiec nie można? Bo jeżeli wątpisz jeszcze cokolwiek o tym, że do stałości i rządu tej Rzeczypospolitej są koniecznie potrzebne sejmy? to ja więcej z Tobą nic do mówienia nie mam. [...] Cóż ty tedy rozumiesz tej najpierwej i najbardziej potrzebnego ojczyźnie? [...] Że na przykład poprawy w administrowaniu sprawiedliwości Ojczyźnie essencjalnie [koniecznie] potrzeba? A ja mówię, że sejmu na tę poprawę potrzeba. Ty mi rzeczesz, że naprzód siły i obrony dla bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego ojczyźnie potrzeba? A ja mówię, że sejmu na tej opatrzenie i ustanowienie obrony potrzeba. Ty mówisz, że dochodów publicznych na tak wielkie ekspensa do zbyt szczupłego skarbu Rzeczypospolitej przyczynić i zregulować potrzeba? A ja mówię, że sejmu na to skarbu przyczynienie i zregulowanie potrzeba. Ty mówisz, że niewolnicze i ciężkie pogłowne znieść a insze znośniejsze i łatwiejsze podatki uchwalić potrzeba? A ja mówię, że sejmu na to zniesienie, na to uchwalenie potrzeba. Ty mówisz, że najpierwej tak szkaradną monetę poprawić, lepszą wprowadzić, mennicę otworzyć, złej monecie wstępu do kraju skutecznie zabronić potrzeba? A ja mówię, że sejmu na tę poprawę monety, na zabronienie złej, na otwarcie mennicy, na wynalezienie środków, jak ją utrzymać, potrzeba.

Wskaż właściwe dokończenie zdania.

Głównymi odbiorcami tekstu Stanisława Konarskiego byli...

☐ chłopci.

☐ szlachcice.

☐ mieszczenie.

Wyjaśnij, dlaczego Stanisław Konarski zwraca szczególną uwagę na funkcjonowanie sejmów?
Jakie okoliczności miały na to wpływ?

Korzystając z informacji zawartych w tekście źródłowym, wpisz w odpowiednie miejsca tabeli reformy, które mogły uchwalić sprawnie funkcjonujące sejmy.

Bezpieczeństwo

Finanse publiczne

Wymiar sprawiedliwości

Wskaż zabiegi językowe (środki stylistyczne), których użył autor w celu przekonania czytelników do swoich racji.

Ćwiczenie 5

Przenieś stwierdzenia charakteryzujące polskie stronnictwa polityczne do odpowiednich kategorii.

Potoccy (republikanci, patrioci)

skupieni wokół marszałka
nadwornego koronnego

profrancuscy

prosascy

Czartoryscy (Familia)

zwolennicy reform na wzór
rozwiązań zachodnich
(zwłaszcza angielskich
i holenderskich)

antyrosyjscy

prorosyjscy

Kamaryla Jerzego Augusta Mniszcha

wyznawcy ideałów sarmackich

propruscy

antysascy

Ćwiczenie 6

Zapoznaj się z notkami biograficznymi i na ich podstawie określ oraz wpisz we właściwym miejscu nazwę stronnictwa, do którego należała dana postać.

Antoni Potocki (1702–1766) – herbu Pilawa, wojewoda bełski, wielokrotny poseł na sejmy. Był synem Aleksandra Jana, wojewody smoleńskiego i jego drugiej żony Teresy, córki Aleksandra Tarty, kasztelana zawichojskiego. Wychowywał się pod okiem wuja, prymasa Teodora Potockiego, z którego inicjatywy pod koniec lat 20. XVIII w. zaczął współpracę z francuskimi dyplomatami, kontynuując ją niemal do końca swojej politycznej kariery. Po śmierci Augusta II, w czasie wolnej elekcji, poparł kandydaturę Stanisława Leszczyńskiego. W czasie wojny o sukcesję polską (1733–1736), Rosja zajęła ziemie Antoniego Potockiego oraz wzięła w niewolę jego 6-letniego syna. Po tym, jak sejm pacyfikacyjny (1736) uznał władzę Augusta III, Potocki pozostał jednym z głównych działaczy opozycji antykrólewskiej. Szukał pomocy we Francji i w Prusach. Nawoływał do reform, zwłaszcza do aukcji wojska, jednak konsekwentnie przyczyniał się do zrywania lub rozchodzenia się sejmów (otrzymywał za to pensje od dworów francuskiego i pruskiego). Chociaż przez chwilę układał się z saskim pierwszym ministrem Henrykiem Brühlem, to przez większość życia pozostawał jego zajadłym przeciwnikiem. Po wybuchu wojny siedmioletniej (1756), kiedy doszło do zbliżenia między Francją a Austrią i Rosją, relacje Potockiego z Wersalem uległy osłabieniu. W swoich tekstach publicystycznych nawoływał do reform w oparciu o partię Potockich, pochlebnie wyrażał się o reformach zaproponowanych przez Stanisława Konarskiego w „*O skutecznym rad sposobie*”.

Stanisław Poniatowski (1676–1762) – herbu Ciołek, generał w służbie króla szwedzkiego Karola XII, podskarbi wielki litewski, wojewoda mazowiecki, kasztelan krakowski, ojciec ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego. Był synem Franciszka i Heleny z Niewiarowskich. W młodości służył w wojsku Michała Sapiehy. W czasie Wielkiej Wojny Północnej (1700–1721) służył w armii szwedzkiej, przyłączając się do zwolenników Stanisława Leszczyńskiego. W ostatniej fazie konfliktu działał na rzecz porozumienia rosyjsko-szwedzkiego i pośredniczył w kontaktach między Stanisławem Leszczyńskim a Augustem II.

W 1719 r. został zwolniony ze służby szwedzkiej i przystąpił do budowy swojej pozycji w Rzeczypospolitej. W 1720 r. poślubił siostrę Michała i Augusta Czartoryskich, Konstancję. W tym czasie współpracował z dworem, licząc na nominację na urząd hetmana wielkiego koronnego, jednak nigdy nim nie został. W latach 30. Stanisław Poniatowski zaczął się dystansować od dworu. Po śmierci Augusta II poparł kandydaturę Stanisława Leszczyńskiego na króla Rzeczypospolitej. W 1740 r. ponownie zbliżył się do dworu, planując przy poparciu króla przeprowadzić aukcję wojska, poprawić sytuację mieszczaństwa i wprowadzić reformy podatkowe. Około połowy XVIII w. aktywność polityczna Poniatowskiego uległa osłabieniu. Prawdopodobnie zdał sobie wówczas sprawę, że w ówczesnych realiach nie uda się przeprowadzić reform na sejmach. Odtąd popierał współpracę Rzeczypospolitej z Rosją i Wielką Brytanią.

Biogramy na podstawie Internetowego Polskiego Słownika Biograficznego.

Zaznacz zdania prawdziwe.

- ☐ Obie postacie należały do tego samego pokolenia.
- ☐ Antoni Potocki i Stanisław Poniatowski byli przeciwnikami politycznymi.
- ☐ Na przynależność partyjną obu mężczyzn wpływ miały przekonania, osobiste doświadczenia i koneksje rodzinne.
- ☐ Antoni Potocki i Stanisław Poniatowski wywodzili się z rodzin szlacheckich.

Zapoznaj się ze źródłami A i B, a następnie odpowiedz na pytania z nimi związane.

Źródło A

((Antoni Potocki

Wojewoda bełski, do panów utriusque status, Lwów 5 sierpnia 1744

JO.JW. Panom, na teraźniejszy zgromadzonym sejmik, uniżoności mojej to, co według Boga, sumienia i poprzysiężonych senatorskich obowiązków do nas każdego należy, przełożyć i wielkim ich zdaniom podać nie zaniedbywam. [...] Rzecz wprawdzie przytrudna, lecz nie cale niepodobna, byleśmy tylko oddaliwszy wszelkie na stronę prywaty, które najszkodliwszą zwykły bywać dobra pospolitego przeszkodą i zarazą, zważyć gruntownie i pilnie chcieli nieszczęśliwy stan [Rzeczpospolitej] naszej. Miast ruina jest tak powszechna i znaczna w całej Polsce i W[ielkim] Ks[ięstwie] Lit[ewskim], że wyjąwszy jedną Warszawę, inne najprzedniejsze po większej części wierutnej łotrów jaskini przyrównane być mogą [...]. [Postronne narody] nas mają, po prawdzie pisząc, za naród gruby i niemiłosierny, mniemając, że mieszczenie u nas i poddani gorzej są traktowani, niż gdzieindziej niewolnicy; wybilibyśmy tem samem złą o nas opinię, handel by do większej przyszedł doskonałości. Którą to prerogatywę miast tak by opisać należało prawem, żeby miasta wszystkie [ważniejsze] swoich na sejmy posłów miewały [...], to każdemu być musi wiadomo, że teraźniejsza wojska naszego koronnego i W[ielkiego] Ks[ięstwa] Lit[ewskiego] liczba wystarczyć żadną miarą nie może [...]. Nie piszę, uchowaj Boże, nad to, abym miał i pomyśleć o zniesieniu liber[um] veto, tylko o to upraszam, żeby każdy chciał go wziąć w rzeczywistej jego istności [...]. Bronić tego, co by się przeciwko prawu ojczystemu, wierze św[iętej] i wolności prawdziwej dziać miało, nic słuszniejszego, nic

chwalebniejszego być nie może; ale rwać dlatego sejmy i sejmiki, jest to psuć zbawienie publiczne i wyzuwać [Rzeczpospolitą] z jej istoty [...]; na co mi się ten zdaje sposób najprzyzwoitszy: wniesie kto materia prawu przeciwną, wolność naruszającą, wolno posłowi czyli senatorowi na sejmie, szlachcicowi na sejmiku odezwać się z wolnem zabronieniem i zaraz pokazać prawo, któremu ta materia jest przeciwna, czego gdy dowiedzie tak gruntownie, odrzucić ją należy, a do innych przystąpić, z prawem się zgadzających, i tak dalsze kontynuować w ojczyźnie obrady.

Źródło: Antoni Potocki, *Wojewoda bełski, do panów utriusque status, Lwów 5 sierpnia 1744*, [w:] Mieczysław Skibiński, *Europa a Polska w dobie wojny o sukcesję austriacką w latach 1740–1745. Dokumenty*, t. 2, s. 176–181.

Źródło B

((Stanisław Poniatowski

List ziemianina do pewnego przyjaciela z inszego województwa

Mamy czas, mamy sposobność, możemy łatwo dokazać i wyrobić wszystko, czego tylko własna nasza żąda po Nas szczęśliwość i konserwacja, byleśmy należytej przyłożyli pilności, byleśmy takie brali przed się sposoby, które Nam do ręki przezorna nad opłakany teraz Stanem Rzeczypospolitej, nad umniejszoną znacznie Narodu Naszego sławą podać może uwaga. Nadchodzi Sejm ordynaryjny [zwyczajny], przybliży się czas sejmików poselskich; jeżeli tamten będziemy chcieli, jako nie wątpię, skutecznie dla dobra pospolitego utrzymać, tu pierwszej trzeba o przyzwoitych do tego końca środkach, szczerze i rzeźwo pomyśl[e]ć. Niedawno zajęty w sąsiedztwie naszym wojenny pożar, taką przyznam się, ogarnął mnie bojaźnią, że z niej dotychczas [wyjść] nie mogę; uważając, w jakiej jesteśmy słabości, w jakim, że tak rzekę, niedbalstwie i zaspaniu, bez wojska, bez pieniędzy, bez rady, zgoda, bez wszystkiego, cokolwiek do bezpieczeństwa i zachowania kraju

należy. [...] Na co, że jeden tylko dostateczny jest sposób, znaczna aukcja wojska, jako rzecz wątpliwości nie podległa, tak ją też najprędzej do skutku przyprowadzić należy; inaczej, mocniejsi zawsze nami rządzić, zawsze nam prawa dawać i przepisywać będą. Postanówmy cło generalne, nie tylko od zboża, i co ziemia nasza rodzi, ale też od wszelkich inszych towarów [...]. Najwięcej zaś powinniśmy uważać, że jako wielkość handlów i mnóstwo handlujących, w każdym państwie obfitości, dostatków, a stąd publicznego szczęścia jedyną prawie są przyczyną, tak ułatwiać dobrymi sposobami wszelkie w naszym kraju [handle] roztropność każe; w czym żeśmy się wcale przeciwnie dotychczas sprawowali, dlatego też i mało kupców jest, [...] a stąd upadek miast, ubóstwo ludzi, i wielka Rzeczpospolitej następuje szkoda. [...] to tylko zachowawszy pomiarkowanie, ażeby od towarów, które wchodzą do kraju, więcej, od tych zaś, co się wypro[wa]dzają, mniej płacono. Czy nie mógłby przy tej okoliczności tak szkodliwy dobru pospolitemu zwyczaj zrywania sejmów, na który wszyscy się powszechnie i słusznie skarżemy, i który nas na koniec o zgubę przyprowadzi, czy nie mógłby mówię, być rozumnie naprawiony? [...] Ta zaś materia aukcji wojska, jako już determinowana na sejmikach, a żeby na sejmie koniecznie stanęła, i oraz aby żaden poseł sejmu rwać się nie ważył, dołożyć y obostrzyć w instrukcjach potrzeba. Nie masz tu nic przeciwko wolności, nie będzie ta żrenica, jak ją nazywamy, bynajmniej obrażona; liberum veto, które ja wielce szanuję i poważam, w swojej mocy, jak należy, zostanie; temu tylko zabiec życzę, co jest abusus libertatis [nadużyciem wolności].

Źródło: Stanisław Poniatowski, *List ziemianina do pewnego przyjaciela z inszego województwa*, 1744 r., dostępny w internecie: polona.pl.

Zaznacz odpowiednie komórki tabeli, jeżeli dane stwierdzenia dotyczą źródeł A i/lub B.

Stwierdzenie	Źródło A	Źródło B
Autor zwraca się do szlachty, która wybierze przedstawicieli na sejm w 1744 r.	☐	☐

Stwierdzenie	Źródło A	Źródło B
Autor odwołuje się do patriotyzmu odbiorców.	☐	☐
Autor popiera zwiększenie liczebności wojska.	☐	☐
Autor dostrzega słabą pozycję mieszczaństwa.	☐	☐
Autor występuje przeciwko <i>liberum rumpo</i> (łac., wolne zrywam).	☐	☐

Wyjaśnij, dlaczego pomimo zbieżności głoszonych haseł autorzy powyższych tekstów rywalizowali, zamiast współpracować.

Zacytuj fragment źródła, w którym autor odwołuje się do merkantylnizmu.

Zacytuj fragment źródła, w którym autor opowiada się za demokratyzacją życia publicznego.

Ćwiczenie 8

„Za króla Sasa jedz, pij, popuszczaj pasa” to powiedzenie, które często występuje na kartach książek historycznych w odniesieniu do czasów panowania władców z dynastii Wettinów, zwłaszcza Augusta III (1733–1763). Wyjaśnij jego znaczenie.

Dla nauczyciela

Autor: Martyna Wojtowicz

Przedmiot: Historia 2022, Historia

Temat: Anarchia i próby reform w czasach Augusta III

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XXVI. Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja). Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) charakteryzuje i ocenia projekty naprawy Rzeczypospolitej w I poł. XVIII w., w tym: Stanisława Leszczyńskiego, Stanisława Konarskiego;

Treści nauczania - wymagania szczegółowe

Zakres podstawowy

XXVI. Rzeczpospolita w XVIII wieku (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja). Uczeń:

1) opisuje i ocenia sytuację wewnętrzną oraz międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- wskazuje różnice między wczesnonowożytną a współczesną partią polityczną;
- wyjaśnia, dlaczego czasem nawet ludzie o podobnych poglądach rywalizują ze sobą, zamiast współpracować;
- tłumaczy znaczenie powiedzenia „Za króla Sasa jedz, pij, popuszczaj pasa”.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;

- konektywizm;
- lekcja odwrócona.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

Nauczyciel poleca uczniom przygotowanie prezentacji na podstawie informacji zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie powinni się skupić na stronniectwach politycznych w czasach Augusta III, paraliżu prac sejmu i dyskusjach na temat stanu państwa i reform.

Faza wstępna:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy zawartość sekcji „Wprowadzenie”, przedstawia temat oraz cele zajęć, omawia lub ustala razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel inicjuje rozmowę wprowadzającą w temat lekcji. Zadaje uczniom pytanie o umiejscowienie tematu lekcji w czasie. Pyta: W jakim okresie się znajdujemy? Co ważnego działo się wcześniej?

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel przypomina o prezentacjach związanych z tematem anarchii w czasach panowania Augusta III i przygotowanych przez uczniów przed lekcją. Poleca wybranej osobie (lub ochotnikowi) zaprezentowanie swojej pracy przed resztą klasy. Po prezentacji uczniowie krótko dyskutują o prezentacji, dodają informacje, które ich zdaniem warto uwzględnić. Prowadzący może korygować odpowiedzi i je uzupełniać.

2. Następnie nauczyciel zapowiada, że uczniowie obejrzą film, w którym omówione są wysuwane ówczesnie projekty reform i szansa ich realizacji. Poleca uczniom, aby wynotowywali najważniejsze według nich informacje.
3. Praca z multimedium („Film edukacyjny”). Uczniowie po zapoznaniu się z pierwszym z filmów wykonują w parach polecenie 2: „Przedstaw programy naprawy Rzeczypospolitej proponowane przez pisarzy politycznych i reformatorów działających w pierwszej połowie XVIII wieku. Wskaż postulaty, które są zbieżne”. Wybrana para przedstawia wskazane przez siebie czynniki wraz z uzasadnieniem, pozostali uczniowie mogą się ustosunkować do zaproponowanej odpowiedzi. Nauczyciel koryguje ewentualne błędy, uzupełnia informacje, jeśli zajdzie taka potrzeba.
4. Następnie prowadzący odtwarza drugi z filmów. Zadaje uczniom pytanie nawiązujące do polecenia nr 5: Jakie czynniki przesądziły o tym, że próby reformy Rzeczypospolitej za panowania Augusta III zakończyły się niepowodzeniem? Który z nich uznałibyście za najistotniejszy? Uczniowie przedstawiają swoje propozycje wraz z argumentacją, mogą krótko dyskutować między sobą.
5. Utrwalanie wiedzy i umiejętności. Uczniowie wykonują indywidualnie ćwiczenia interaktywne od 1 do 3 z sekcji „Sprawdź się”. Najpierw dopasowują autorów do tytułów polskich dzieł opisujących projekty reform, w dalszym analizują tekst z epoki. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. W kontekście ich realizacji następuje omówienie ewentualnych problemów z rozwiązaniem ćwiczeń i poleceń z sekcji „Sprawdź się”.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów.

Praca domowa:

1. Wykonaj ćwiczenia 5, 7 i 8 z sekcji „Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

M. Czeppe, *Kamaryla Pana z Dukli. Kształtowanie się obozu politycznego Jerzego Augusta Mniszcha 1750–1763*, Warszawa 1998.

J. Staszewski, *August III Sas*, Wrocław 1989.

Z. Zielińska, *Walka „Familii” o reformę Rzeczypospolitej 1743–1752*, Warszawa 1983.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie mogą zapoznać się przed lekcją z sekcją „Film edukacyjny”, aby przygotować się do późniejszej pracy. Mogą przygotować notatki dotyczące m.in. zagadnień programów naprawy Rzeczypospolitej proponowanych przez pisarzy politycznych i reformatorów

działających w pierwszej połowie XVIII w. czy czynników, czynnik, które przesądziły o tym, że próby reformy Rzeczypospolitej za panowania Augusta III zakończyły się niepowodzeniem.